

Comparative Study of Story Elements in Two Short Works by Jalal Al Ahmad and Mahmoud Dowlatabadi

Mahboube Hoseinian¹ | Mahmoud Mehravarani^{2*}

1. Master's degree in Persian language and literature, Faculty of Literature, University of Qom, Qom, Iran. Em: mahboobehoseinian59@gmail.com
2. Corresponding Author, Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature, University of Qom, Qom, Iran. Email: m.mehravarani@qom.ac.ir

---

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 21/05/2023

Received in revised form:
03/10/2023

Accepted: 08/10/2023

Published online: 28/03/2026

Keywords:

Jalal Al Ahmad,
Mahmoud Dowlatabadi,
story elements,
Goldasteha and Falak,
Paye Goldasteh Imamzadeh
Shoaib.

The present article is an endeavor to compare two Persian short stories "Goldasteha va Falak" by Jalal Al -e-Ahmad and "Paye Goldasteh Emamzadeh Shoaib" by Mahmoud Dowlatabadi from the point of view of story elements. To that end, the plot structure, character, scene, point of view, atmosphere, and theme are discussed. The main point in both of them concerns fighting against external social factors to achieve the demands. In terms of characterization, both authors mentioned characters that helped advance the subject. In the staging, both of them have considered a holy geographical place that is located in a rural context. Both authors are capable of describing the details and depicting the places. The point of view in Al-Ahmad's writing is the first person or the omniscient, and in the writing of Dowlatabadi, it is the third person. The main theme in former is dedication while in the story of Dowlatabadi, it indicates the fate of time or the inevitable fate, from the beginning, hence the reader is introduced to characters who have no influence in their ordinary lives. The creation of space by both authors shows their ability to depict and express social problems in the expression of life details. Also, same parts in both works show the heavy atmosphere prevalent in the story.

Cite this article: Hoseinian, M., Mehravarani, M.(2026). Comparative Study of Story Elements in Two Short Works by Jalal Al Ahmad and Mahmoud Dowlatabadi. *Research in Narrative Literature*, 15 (1), 59-82.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/rp.2023.9149.1776

Extended abstract

1. Introduction

Story is one of the most fascinating literary genres, a format that takes a person to pieces of the past, present, and even the future, to lands seen and unseen. It mixes the real world with fantasy, and gives a person a taste of the joy of nourishing the soul. Jalal Al-Ahmad and Mahmoud Dowlatabadi are two renowned, prolific, and stylish writers who have been active figures in contemporary fiction for decades. They work on meticulous details that draw the readers' attention gradually towards the subject of the story. In "Goldasteha va Falak," Al-Ahmad shows that punishment not only had no effect on pursuing dreams, but also made them more enthusiastic about achieving their goals. This theme is precisely reflected in the story "Paye Goldasteh Imamzadeh Shoaib" by Dowlatabadi. The story "Paye Goldasteh va Falak" is from the book *Five Stories after Jalal's Death*, published in 1972, but its setting dates back many years. The story "Paye Goldasteh Imamzadeh Shoaib" is from the book *Goldasteha va Falak*, published in 2002, and includes two stories.

2. method

This research examines the story elements in both stories using library resources and analytical-descriptive methods. The elements under study include: plot structure, point of view, scene, character, and theme. These elements are examined according to the definitions of fiction literature experts.

3. Analysis A comparative study of story elements in two works

3.1. Plot

The story of the *Goldasteha and Falak* begins with a desire to climb the spires, and the subsequent events of the story are shaped based on this, and generally change the position and condition of the main character of the story. Despite being aware of the punishments and consequences that followed climbing the spires, the narrator still wants to climb the spires of the mosque, and in this way, he takes his friends with him.

The situation and setting in the story of the "Paye Goldasteh Imamzadeh Shoaib" is different. The story begins with a geographical description of the tomb of Imamzadeh Shoaib and a brief history related to it.

In the plot of the story, there is either internal conflict or external conflict. The conflicts in both stories are remarkably similar, given the struggles of both characters.

3.2. Character and characterization

Overall, both stories, in addition to their colloquial style and tone, are based on a true story and realism. The characters are all ordinary people and visible to everyone.

In the first story, each of the characters becomes a symbolic function. The spires also symbolize

the high-flying nature of man and the desire to fly and reach the sky and celestial bodies. The characters in both stories are often protesting, dissatisfied, and sometimes aggressive.

3.3. Scene and staging

In the story of Al Ahmad, the description of the location is related to the Mu'ayyir al-Mamalek Mosque, which has unfinished spires and a school near it, and the narrative of the story is limited to these two places and does not go beyond them.

In Dowlatabadi's story, the setting of the story is limited to Imamzadeh Shoaib, but the narrator begins by describing the geographic background of that region in detail and even gives the reader a poetic description of the surroundings.

3.4. Point of view

Al-Ahmad's story is told from the perspective of a first-person narrator who observes and describes what happened to him. Dowlatabadi's story is sometimes told from the third-person perspective, where he sees everything and reports in detail, leaving nothing out. In some places, the story is also written from the first-person perspective. As omniscient authors, these two authors are fully aware of the events and incidents, the natural and social environment, and the internal and external situations of the characters.

3.5. Content

The main themes in the first story are poverty, deprivation, and the parents' indifference to their children's mental state and their inner desires and wishes, as well as ignoring their tender and unadorned feelings in dealing with unforeseen and complicated situations.

In the second story, the theme of pain and suffering, hardship, and deprivation of some legitimate blessings and finally surrendering to basic needs is perceived. The deficiencies resulting from environmental conditions have a distinct color in both stories.

4. Conclusion

1. In both stories, the authors have used the people of the streets and the market to describe the characters in their stories. The characters, in comparison to each other, have been selected from the disadvantaged class of society in both stories, considering their themes. The way each character deals with the events that have occurred is very different.

2. The second category that is presented in both stories is poverty, hardship, lack of facilities, and improper use of educational methods, both at school and in the family.

3. The point of view in the story of Al-Ahmad is expressed in the first person and omniscient form. Dowlatabadi also benefited more from the first-person point of view in order to increase the truthfulness and believability of the story. Of course, in the initial introductions, it is in the third person.

4. Dowlatabadi is more precise in describing places, while Al-Ahmad goes through them quickly and relies more on the details and characteristics of the characters in the story. The

special naturalism of both authors and their desire to be realistic and express the problems related to poverty and deprivation in remote villages or even in the city center indicate the disorder of the social conditions of that time, which both authors have managed to express well.

5. The clarity of expression and the presence of a clear message that indicates the realism of the story in both works attract the reader's attention; as it can be said that both authors have a realistic style.

6. The main themes of both stories are poverty and deprivation, as well as one of the fundamental problems of that era, the inattention of parents to the inner desires of their children.

7. One of the advantages of both stories is the correct atmosphere and the narrator's place, which leads the reader into the content of the story step by step.

8. Unlike some of his long stories, in this short story, Al-Ahmad did not interfere in the story and did not enter the narrator's language, but rather described it simply, sincerely, and directly. However, in Dowlatabadi's story, in cases such as the livelihood of the Imamzadeh's guardians, it seems that the author is present in the story and is making judgments; perhaps because this story was written during the author's maturity and after some long stories, this happened.

بررسی تطبیقی عناصر داستان در دو اثر کوتاه از جلال آل احمد و محمود دولت آبادی

محبوبه حسینیان^۱ | محمود مهرآوران^{۲*}

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

رایانامه: mahboobehoseinian59@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

رایانامه: m.mehravarani@qom.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

مقاله حاضر دو داستان کوتاه «گلسته‌ها و فلک» از جلال آل احمد و «پای گلسته امامزاده شعیب» از محمود دولت آبادی را از دید عناصر داستان مقایسه کرده است. برای این کار، به ساختار پیرنگ، شخصیت، صحنه، زاویه دید، فضا سازی و درونمایه پرداخته شده است. پیرنگ در هر دو، ستیز کردن با عوامل بیرونی اجتماعی برای رسیدن به خواسته‌هاست. از نظر شخصیت پردازی، هر دو نویسنده از شخصیت‌هایی نام برده‌اند که به پیشبرد موضوع یاری رسانده است. در صحنه پردازی نیز هر دو، نظر به یک مکان جغرافیایی مقدس داشته‌اند که در بافتی روستایی قرار دارد. هر دو نویسنده در توصیف جزئیات و تصویرگری مکان‌ها دست توانایی دارند. زاویه دید در نوشته آل احمد، اول شخص یا دانای کل و در نوشته دولت آبادی سوم شخص است. درونمایه در اولی تلاش بسیار است و در داستان دولت آبادی که حاکی از جبر زمانه یا همان سرنوشت محتوم است از ابتدا خواننده را با شخصیت‌هایی آشنا می‌کند که هیچ دخل و تصرفی در زندگی معمولی خود ندارند. فضا سازی هر دو نویسنده، در نمایش بیان جزئیات زندگی، توانایی هر دو را در تصویر سازی و بیان مشکلات اجتماعی نشان می‌دهد. همچنین اجزائی در هر دو اثر، نشان دهنده فضای سنگین درون داستان است.

واژه‌های کلیدی:

جلال آل احمد،

محمود دولت آبادی،

عناصر داستان،

گلسته‌ها و فلک،

پای گلسته امامزاده شعیب.

استناد: حسینیان، محبوبه و مهرآوران، محمود (۱۴۰۵). بررسی تطبیقی عناصر داستان در دو اثر کوتاه از جلال آل احمد و محمود

دولت آبادی. پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۱۵(۱)، ۵۹-۸۲

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/rp.2023.9149.1776

۱. پیشگفتار

داستان یکی از انواع ادبی جذاب است؛ قالبی که آدمی را با خود به قطعه‌هایی از زمان گذشته یا اکنون و حتی آینده و به سرزمینهای دیده و نادیده می‌برد؛ دنیای واقعی را با خیالی درهم می‌آمیزد و لذتی از تغذیه روح را به انسان می‌چشانند. به معنای هنری کلمه، داستان بیان واقعه‌ای است که در آن یک مجموعه عنصر اساسی-مانند موضوع، شخصیت، زبان، پیرنگ، صحنه و ... حضور و نفوذ محتوم داشته باشد، بر اساس نیازها و اهداف انسانی معینی خلق شده باشد و کارکرد زمان و روش‌های زمان بندی در آن، نقش خاص، ظریف، اندیشمندانه، تفکرطلب و بدون زائدی یافته باشد. (ر.ک: میر صادقی، ۱۳۹۴: ۱۲).

جلال آل احمد و محمود دولت آبادی دو نویسنده نامدار، پرکار و صاحب سبک با فاصله زمانی چند دهه در ادبیات داستانی معاصر هستند. این دو به ریزه‌کاری‌های دقیق داستان می‌پردازند که خواننده را قدم به قدم به سمت موضوع داستان می‌کشاند. در «گلدسته‌ها و فلک» آل احمد نشان می‌دهد که تنبیه کردن نه تنها تاثیری در دنبال کردن آرزوها نداشته بلکه آنها را در رسیدن به اهدافشان مشتاق‌تر کرده است. این مضمون دقیقاً در داستان «پای گلدسته امام زاده شعیب» دولت آبادی به همین شکل خود را نشان می‌دهد. فضاسازی دقیق و درست و بجا از دیگر ویژگی‌های مثبت در هر دو داستان است که نشان می‌دهد هر دو، از تواناترین نویسندگان در داستان نویسی هستند. داستان گلدسته‌ها و فلک از کتاب پنج داستان پس از درگذشت جلال در سال ۱۳۵۰ منتشر شده اما فضای آن مربوط به سال‌ها قبل است. داستان «پای گلدسته امام زاده شعیب» از کتاب گلدسته‌ها و سایه‌هاست که سال ۱۳۸۴ منتشر شده و شامل دو داستان است.

۱-۱. هدف و پرسشها و فرضیه‌های پژوهش

این مقاله در پی آن است تا با بررسی تطبیقی عناصر داستان در دو اثر کوتاه جلال آل احمد (۱۳۰۲-۱۳۴۸) و محمود دولت آبادی (ت. ۱۳۱۹)، تفاوت‌ها و شباهت‌های آن دو را با توجه به فاصله زمانی دو نویسنده و تغییرات اجتماعی بیان کند. با توجه به تداعی شباهت در نام دو داستان و شباهت‌های بسیار در شیوه نویسندگی هر دو، در این مقاله به بررسی کوتاه داستان «گلدسته‌ها و فلک» و «پای گلدسته امامزاده شعیب» می‌پردازیم. این کار علاوه بر شناخت ادبی آثار، نوع نگاه دو نویسنده را به جامعه زمان خویش و رئالیسم اجتماعی نشان می‌دهد. پرسش‌های اصلی این است که آیا بین این دو داستان کوتاه شباهت‌هایی وجود دارد؟ تفاوت این دو داستان و داستان پردازی دو نویسنده در چیست؟ فرضیه این

نوشتار آن است که این دو داستان بیشتر شباهت دارند تا تفاوت و علی رغم فاصله زمانی بین نوشتن دو داستان، دو نویسنده بیش از تفاوت، اشتراک دارند.

۱-۲. پیشینه پژوهش

آل احمد و دولت آبادی از نویسندگان شاخص و بسیار مورد توجه در ادبیات معاصر بوده و هستند و طبعاً درباره آنان مطالب، کتابها، پایان نامه‌ها، رساله‌ها و مقالات فراوانی نوشته شده است. نوشته‌ها و پژوهشهای پیشین درباره این دو نویسنده، را می‌توان به چهار دسته، تقسیم کرد:

الف: درباره کلیت داستان نویسی و آثار این دو نویسنده. هر کتاب و مقاله‌ای که درباره نثر دوره معاصر و ادبیات داستانی نوشته شده، از این دو نویسنده، آثار و ویژگی‌های نویسنده‌گی آنان نیز نوشته است. همچنین تعدادی از آثار فقط درباره یکی از این دو نویسنده است. برخی از آثار شاخص در این موضوع عبارتند از: *یادنامه آل احمد (۱۳۶۴)*، به کوشش علی دهباشی، *جلال از چشم برادر (۱۳۷۶)* از شمس آل احمد، *صدسال داستان نویسی در ایران (۱۳۹۷)*، از حسن میرعبادینی، *نقد جلال آل احمد (۱۳۹۰)* از عبدالعلی دستغیب، *نقد آثار محمود دولت آبادی (۱۳۷۸ش)*، از عبدالعلی دستغیب، *نقد و تفسیر آثار محمود دولت آبادی (۱۳۷۳ش)* و *نقد و تفسیر آثار جلال آل احمد (۱۳۹۴ش)* هر دو از محمدرضا قربانی.

ب. درباره داستان گلدسته‌ها و فلک. برپایه اطلاعات پایگاه تخصصی نورمگز تا امروز ۱۰۴ مقاله درباره آل احمد و داستانهای او در موضوعات گوناگون نوشته شده که تعدادی از آنها به این داستان پرداخته‌اند؛ از جمله: مقاله فروزنده (۱۳۸۷) با نام «روایت داستان و پیرنگ در گلدسته‌ها و فلک» شامل دو بخش است؛ در بخش اول عناصر پنج گانه روایت و در بخش دوم فقط داستان و پیرنگ در گلدسته‌ها و فلک را بررسی کرده است. حسن زاده (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با نام «تحلیل و مقایسه عروج بر بلندی با تکیه بر داستان گلدسته‌ها و فلک و جانانان مرغ دریایی» به بررسی رویکرد کنجکاوی و رسیدن به بلندی در این دو داستان و مقایسه آنها پرداخته و نوع کنجکاوی درونی قهرمانان داستان را مورد تحلیل قرار داده است. وی ضمن پرداختن به خلاصه‌ای از دو داستان، عناصر آن را بر اساس کتاب ریخت شناسی قصه پریان تحلیل کرده است.

پ. درباره داستان پای گلدسته امام زاده شعیب. براساس داده‌های نورمگز، درباره دولت آبادی ۷۰ مقاله نگارش شده است. از جمله: مشتاق مهر و کریمی قره بابا (۱۳۸۸) در مقاله‌ای به شکل شناسی

چهارده داستان در ساحت‌هایی چون طرح یا پیرنگ، زاویه دید، راوی، شخصیت پردازی، آغاز و انجام پرداخته، سپس به آراء محققان درباره شکل و شکل شناسی اشاره کرده‌اند. اسدی (۱۳۸۸) نیز در پایان نامه خود عناصر داستان را در آثار محمود دولت آبادی (کارنامه سپنج، روزگار سپری شده مردم سالخورده هر سه جلد ۱، ۲ و ۳) بررسی کرده است.

مقاله فسایی، خجسته و محمدی (۱۳۹۹) با نام «تحلیل بازتاب ایدئولوژیک تضاد تاریخی دولت-ملت در داستان‌های کوتاه محمود دولت آبادی» و در پی بیان اهمیت و جایگاه داستانهای کوتاه محمود دولت آبادی و تبیین نقش آن -با توجه به مساله تضاد تاریخی دولت و ملت- در فضای سیاسی-اجتماعی عصر است. حسن پور آلاشتی (۱۳۸۶) در مقاله «ویژگی‌های زبان روایت در سه اثر از محمود دولت آبادی» زبان داستان‌های او را از دیدگاه سبک شناسی کاویده و گفته است که تلفیق گونه‌های عامیانه، کهن و بومی با ساختمان‌های نحوی خاص و تشبیهات گسترده حسی در بافت نحوی ویژه اهم شاخص‌های سبکی زبان داستان‌های او را شکل می‌دهد.

ت. در ارتباط با مقایسه آثار این دو نویسنده. در مجموع مقالاتی که درباره آل احمد و دولت آبادی نوشته شده، تعدادی به مقایسه این دو نویسنده از جهات گوناگون مانند روایت شناسی^۱، مکتبهای ادبی، شیوه داستان‌گویی یا دیدگاهها در آثار این دو پرداخته‌اند. از جمله: حیدری و پاسبان وطن (۱۴۰۰) در «روایت‌شناسی داستان‌های معاصر بر اساس الگوی روایت‌گری سیمپسون (با نگاهی به آثار جلال آل احمد، غلامحسین ساعدی و محمود دولت‌آبادی)، براساس مدل پیشنهادی سیمپسون^۲ ۱۹۹۳ م. به واکاوی دیدگاه روایت‌گری در داستان‌های سه نویسنده معاصر پرداخته است - که در این الگو، روایت و زاویه دید از دیدگاه زبان‌شناختی بررسی می‌شود. او چهار دیدگاه اصلی زمانی، مکانی، روان‌شناختی و ایدئولوژیکی را مطرح کرده است و با تحلیل موضع راوی، به دیدگاه ایدئولوژیکی نویسنده می‌پردازد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد تا به حال میان این دو داستان هیچگونه مقایسه‌ای صورت نگرفته و نوشته‌ها راجع به عناصر داستان به شکل مجزا بوده است. تفاوت مقاله حاضر با نوشته‌های قبلی در این است که نخستین بار و تقریباً تمامی عناصر مؤثر بین دو داستان بررسی و مقایسه شده است.

۱-۳. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش تحلیلی-توصیفی عناصر داستانی را در هر دو داستان بررسی می‌کند. عناصر مورد تحقیق عبارتند از: ساختار پیرنگ، زاویه دید، صحنه، شخصیت، درونمایه و فضا سازی. این عناصر با توجه به تعریف صاحب نظران ادبیات داستانی بررسی می‌شود. بنابراین پس از نگاهی اجمالی به دو داستان، به بررسی تطبیقی این عناصر در این دو اثر کوتاه خواهیم پرداخت.

۲. پردازش موضوع

۲-۱. نگاهی اجمالی به داستان گلدسته‌ها و فلک

این داستان یکی از داستانهای کتاب پنج داستان آل احمد است. نوجوانی شیفته گلدسته‌های نیمه کاره مسجدی است که در کنار یک مدرسه ساخته شده و هر روز در زنگ تفریح به تماشای آن می‌ایستد و وسوسه بالا رفتن از آن یک لحظه او را رها نمی‌کند. مسجد قدیمی است و قفل بزرگی بر در آن است که ذهن نوجوان را آزار می‌دهد. او در این اندیشه است که به وسیله کلیدی قفل را باز کند و به بالای گلدسته برود. به کمک اصغر ریزه که پسر پر دل و جراتی است طولی نمی‌کشد که کلید را می‌یابد و با تلاش بسیار قفل در مسجد را باز می‌کنند و از پله‌ها بالا می‌روند و با شادی و غروری که از این پیروزی به آنها دست داده، کنار گلدسته‌ها می‌ایستند. دانش آموزان به تدریج متوجه حضور آنها بر بام مسجد می‌شوند و لوله‌ای برپا می‌شود. دقایقی بعد فراش و مدیر و معلم‌ها به جمع تماشاچیان می‌پیوندند. مدیر مدرسه با اشاره دست و تهدید، راوی داستان و اصغر ریزه را به مدرسه فرامی‌خواند و پس از پایین آمدن آنان، یکسره توسط فراش به سمت چوب و فلکی که برای تنبیه در نظر گرفته شده هدایت می‌شوند. این داستان در زمان نوسازی رضاشاه در سنین کودکی و نوجوانی آل احمد که با این حوادث درگیر بود، با زبانی ساده و صمیمی، نگاشته شده که برگردانی تاریخی از جامعه آن عصر است. «آنچه در سیر کلی آثار آل احمد مشهود است، بی‌تکلفی در گام‌های نخستین نویسندگی است. داستان‌هایی که اغلب آنها دارای زبان و روایتی گزارش گونه هستند. از حیث شکل و محتوا فاقد بسط و گسترش‌های پیچیده‌اند و تنها فلسفه وجودی‌شان بازتاب افکار و عقاید نویسنده‌ای است که می‌کوشد با ارائه تصویر روشنی از جامعه، دغدغه‌های ذهنی خود را ترسیم کند. در این آثار آل احمد به نویسنده‌ای می‌ماند که از نوشتن، هدفی جز انعکاس آرمان‌ها، آرزوها و نوع تفکرش در

زوایای مختلف ندارد» (قربانی، ۱۳۹۴: ۴۶۰).

۲-۲. تگاهی اجمالی به داستان پای گلدسته امامزاده شعیب

سید داور پسر خواننده میرزا موسی، پس از مرگ پدر، تولیت امامزاده شعیب را بر عهده می‌گیرد. سید داور با تسلط بر رسیدگی به امور جاری امام زاده، زندگی یکنواختی دارد تا اینکه شبی زنی به نام عدرا پس از فرار از ارباب خود، از راه می‌رسد، به امام راده و سید داور پناه می‌آورد و با بیان ستم‌هایی که دیده، کاری می‌کند که سید داور او را به عقد خود درآورد. پس از عقد، با شرحی که عدرا از زندگی و سرگذشت تلخ خانواده خویش و نشانی‌های پدر و مادر می‌دهد، سید داور درمی‌یابد که عدرا خواهر اوست. سید داور عدرا را در خانه حبس می‌کند و صبح روز بعد، خود به منظور مشورت با علمای دینی و یافتن راه چاره راهی شهر می‌شود. عدرا صبح زود به بالای امام زاده می‌رود و اذان می‌گوید. مردم که این حرکت را بسیار غریب و ناهنجار می‌بینند گرد امام زاده جمع می‌شوند و او را دیوانه می‌خوانند. عدرا از رفتن سید داور و از این حرکت مردم، عصبانی می‌شود و درمی‌یابد که به مناره امامزاده راه دارد می‌شکند. آنگاه از پله‌های مناره بالا می‌رود و خود را به پایین پرت می‌کند.

۳-۲. بررسی تطبیقی عناصر داستان در دو اثر

۲-۳-۱. پیرنگ

اصطلاح «Plot» در فارسی با برابره‌های طرح، پیرنگ، چهارچوب، دسیسه و طرح و توطئه مطرح می‌شود. در تعریف ساده این اصطلاح گفته‌اند «طرح (پیرنگ) نقل حوادث است با تکیه بر موجیت و روابط علت و معلول» (فورستر^۱، ۱۳۸۴: ۱۱۸). مستور (۱۳۷۹: ۱۳) نیز آن را چنین معرفی می‌کند: «طرح یا پیرنگ چهارچوب داستان است با تکیه بر روابط علی و معلولی؛ در طرح، خطوط اصلی داستان به گونه‌ای مرتبط و فشرده و براساس منطق سببیت روایت می‌شوند».

داستان گلدسته‌ها و فلک با هوس بالا رفتن از گلدسته‌ها آغاز می‌شود و حوادث بعدی داستان بر این اساس شکل می‌گیرد و به طور کلی باعث تغییر موقعیت و وضعیت شخصیت اصلی داستان می‌شود. راوی با وجود آگاهی از تنبیهات و عواقبی که در پی بالا رفتن از گلدسته‌ها داشت باز هم خواستار بالا رفتن از گلدسته‌های مسجد می‌شود و در این راه دوستان خود را نیز با خویش همراه می‌کند. به عنوان مثال در آغاز داستان راوی بیان می‌کند که کاری به کار گلدسته‌ها نداشتیم اما نمی‌دانم چرا مدام در

چشم‌مان بود، وقتی در مدرسه روی باریکه یخ سر می‌خوردند یک نوع موازنه وجود دارد بین گلدسته‌ها با زمانی که انسان از یخ سر می‌خورد و نمی‌تواند خود را کنترل کند؛ شبیه به آن خیالی که مدام به سرشان می‌زد که از گلدسته‌ها بالا بروند. نویسنده می‌خواهد بگوید این دو قضیه چقدر شبیه به هم و غیر قابل کنترل‌اند؛ زمانی که از روی یخ سر می‌خوری و وقتی خیال کاری به سرت می‌زند. تغییر اصلی که در شخصیت راوی در طول داستان با آن مواجه می‌شویم جسارت و جراتی است که برای دستیابی به هدف از خود نشان می‌دهد. بی‌آنکه حرف‌ها و سرزنش‌های اطرافیان در او اثر بگذارند همچنان به خواسته دل خود ادامه می‌دهد و سرانجام نیز موفق می‌شود.

وضعیت و موقعیت در داستان پای گلدسته امامزاده شعیب به گونه‌ای دیگر است. شروع داستان توصیفی جغرافیایی است از مزار امامزاده شعیب و تاریخچه‌ای کوتاه مربوط به آن. هنگامی که قدم به قدم با توصیف‌هایی از جزئیات راوی همراه می‌شویم متوجه می‌شویم که شخصیت اصلی داستان در ابتدای داستان شخصیتی سر به زیر و تابع اطرافیان بود. او که به خاطر داشتن یک اتاق در جوار امامزاده می‌بایست همیشه شاکر و قدردان باشد، با توجه به ورود شخصیت دوم در داستان و اتفاقات ناخواسته‌ای که در آن شب به صورت متمادی می‌افتد، همچنان به عهدی که با خود بسته بود وفادار بود؛ اما در یک لحظه خاص نتوانست بر احساسات خویش غلبه کند و تن به ازدواج مصلحتی داد تا بتواند جان آن دختر را - که بعدها معلوم می‌شود خواهرش بود- نجات دهد و این نقطه تغییر شخصیت اصلی این داستان است که حول محور اعتقادات قلبی می‌چرخد و نوعی خط شکنی با این اعتقادات است. دقیقاً همین اتفاق در گلدسته‌ها و فلک می‌افتد که بچه‌ها با زیر پا گذاشتن قوانین مرسوم باز برای بالا رفتن از گلدسته‌ها تلاش می‌کنند.

در پیرنگ داستان، کشمکش درون افراد یا درگیری بیرونی وجود دارد. کشمکش در هر دو داستان با توجه به گیرودارهای هر دو شخصیت به نحو قابل توجهی شبیه به هم هستند. در داستان گلدسته و فلک راوی یا همان شخصیت اصلی تنها دغدغه ذهنی‌اش بالا رفتن از گلدسته‌های مسجد است و با نیروهای بیرونی از جمله مدیر مدرسه و فراش که از عوامل بازدارنده هستند در ستیز است. در اینجا نوجوانی که شیفته گلدسته‌های نیمه کاره مسجد است بیشتر با عوامل بیرونی داستان به کشمکش برمی‌خیزد. در داستان دولت آبادی از آنجایی که شخصیت اصلی داستان مورد قبول خواننده قرار می‌گیرد، خواننده نیز با او احساس همدردی می‌کند. در اینجا شخصیت اصلی بین اراده و سرنوشت در نوسان است و همه چیز از همان تاریکی شب و سرمای طاقت فرسا شروع می‌شود که شخصیت دوم

یعنی عذرا را به امامزاده شعیب می‌کشاند و کشمکش اصلی این زن با شخصی به نام سید مراد است که هر نوع ظلمی را در حق وی روا داشته و برای خلاصی از این ظلم به سید داور پیشنهاد می‌کند که او را به عقد خود درآورد. زن، سقفی می‌خواست که سرپناهِش باشد و پشت دیوارش در امان بماند. سید داور بعد از دیدن سِجَلِّ عذرا، برای فتوی گرفتن به شهر می‌رود چون بلافاصله متوجه می‌شود که او خواهرش است.

هر دو داستان، آغاز، میانه و پایانی دارند. جذاب‌ترین قسمت داستان شاید نقطهٔ اوج آن باشد. «نقطه اوج یا بزنگاه، نقطه‌ای است در داستان کوتاه، رمان، نمایشنامه و داستان منظوم که در آن بحران به نهایت برسد و به گره‌گشایی داستان بینجامد. نقطه اوج داستان، نتیجه منطقی حوادث پیشین است که همچون آبی در زیرزمین جریان داشته و از نظر پنهان مانده است و جاری شدن آب بر زمین، پایان ناگزیر آن است» (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۱۰۰). نقطه اوج داستان گلدسته و فلک زمانی است که راوی داستان هر روز به تماشای گلدسته‌ها می‌ایستد و میل به پرواز را فطرتاً در خود احساس می‌کند اما خودداری‌اش از حرکت، ریشه در ترسی دارد که از دشواری راه حکایت می‌کند. هر چند آرزوی بالا رفتن از گلدسته‌ها به تحقق می‌پیوندد اما بزنگاه داستان آنجاست که علیرغم تردید اطرافیان راوی باز به کار خود ادامه می‌دهد تا سرانجام به نقطه اوج گلدسته برسد. اما در داستان بعدی شخصیت اول داستان در شرایطی قرار می‌گیرد که مدام میان عقل و احساس در ستیز است. ترس مدام در او، مانع از گرفتن تصمیم درست می‌شود؛ همچنان که تا پایان داستان این ترس و تردید ادامه دارد و نقطه اوج به طرز غافلگیرانه‌ای نمایان می‌شود؛ چنانکه مخاطب را دچار شوک و تعجب می‌کند. وقتی سید با دیدن سِجَلِّ عذرا پی به این نکته می‌برد که با خواهرش عقد کرده، برای برطرف کردن شک خود به نزد ریش سفید و کدخدای شهر می‌رود. «سید سرش را برد توی سِجَلِّ و به اندازه نیم ساعت آن را نگاه کرد. بعد که سر برداشت دو تا چشمش شده بود مثل دو تا پیاله خون و صورتش مثل کوره. پوست پیشانی‌اش داشت پاره می‌شد؛ سِجَلِّ توی انگشتهایش می‌لرزید» (دولت آبادی، ۱۳۸۴: ۲۴). نقطه اوج بعدی داستان شکسته شدن ناگهانی قفل توسط عذرا و بالا رفتن او از گلدسته‌های مسجد و اذان گفتن او و به پایین پریدن از لبه کنگره بود.

۲-۳-۲. شخصیت و شخصیت پردازی

اگر جذابیت داستان در حوادث و انتظار است، این جذابیت در عمل بازیگران داستان یا شخصیتها

صورت می‌گیرد. شخصیت از عناصر مهم و تاثیرگذار در داستان، است. در داستان یک شخصیت اصلی و یک یا چند شخصیت فرعی حضور دارند. «شخصیت اصلی آدمی است که بار سنگین و اصلی داستان را بر دوش می‌گیرد و رفتارها و کنش‌های سایر افراد در داستان گرد محور او می‌چرخند و چرخ داستان را به پیش می‌برند. این شخصیت بنا به رفتار و نقشی که بر عهده دارد، ممکن است خوب و مثبت باشد و یا بد و منفی. شخصیت فرعی به آدم‌هایی می‌گویند که بار اصلی داستان را بر دوش ندارند و در کنار رویدادها حرکت می‌کنند که به آنها آدم‌های فرعی یا کناری می‌گویند. در قسمت شخصیت پردازی و بهتر است بگوییم درون پردازی آدم‌ها، نویسنده با کندوکاو در لایه‌های درونی و ذهنی آدم‌های داستان آنها را به خواننده می‌شناساند. داستان‌هایی که به شیوهٔ تک گویی درونی جریان سیال ذهن ساخته و نوشته می‌شوند، معمولاً از این روش پیروی می‌کنند. داستان نویس در این گونه از داستان‌ها در ذهن آدم داستان، پناه می‌گیرد و ذهنیت‌ها و دغدغه‌های ذهنی او را بیرون ریخته و به گوش خواننده می‌رساند» (مهدی پور عمرانی، ۱۳۸۶: ۱۳۳).

شخصیت را پیش از خواندن داستان و بروز حوادث آن نمی‌شناسیم و ویژگی‌های او را نمی‌دانیم؛ زیرا «شخصیتی که به عنوان فرد انتخاب می‌شود، موقع ورود به داستان از خود هویت مشخصی نشان نمی‌دهد. با پیشرفت داستان هر فردی در حوادث شرکت می‌کند و در طول زمان دگرگون می‌شود تا بالاخره موفقیت فردی خود را به دست می‌آورد. شخصیت به عنوان فرد همیشه در حال تغییر است؛ به همین دلیل اعمال و احساس‌های مبهم، ضد و نقیض و در تیرگی فرورفته هستند» (براهنی، ۱۳۶۸: ۲۹۱).

در مجموع، هر دو داستان علاوه بر سبک و لحن محاوره‌ای، برگرفته از داستانی واقعی و رئالیسم^۱ هستند. شخصیت‌ها همگی از مردم عادی و در دید همه هستند. در داستان اول هر کدام از شخصیت‌ها تبدیل به کارکردی سمبولیستی می‌شوند. گلدسته‌ها نیز نماد بلند پرواز بودن آدمی و آرزوی پرواز و رسیدن به فلک و اجرام آسمانی است. حال با فلک کردن هم ایهام دارد که در آخر داستان مدیر به قصد تنبیه آنها را فلک می‌کند.

در داستان آل احمد با شخصیت‌های مختلف و از رده‌های سنی متفاوتی مواجهیم. ابتدا از شخصی به نام سید نصرالدین یاد می‌کند که همسایه اولشان بود و از پشت بام او بازارچه را می‌دیدند اما راوی

اذعان می‌کند که گلدسته چیز دیگری بود. شخصیت بعدی صدیق تجار است که او را به آن مدرسه می‌گذارد و از مریدهای پدر راوی است. شخصیت دیگر داستان پسر صدیق تجار به نام موجول است که همراه با اصغر ریزه در کار بالا رفتن از گلدسته‌ها به کمک راوی می‌آیند. راوی یا همان نوجوان یادآوری می‌کند که اصغر ریزه چگونه به او یاد داد هنگام باد کردن دستش آن را در آب حوض فروکند. شخصیت بعدی برادر اصغر ریزه است که دکان دوچرخه فروشی داشت و در اواسط داستان یک دسته کلید به اصغر ریزه می‌دهد تا بتواند در مسجد را باز کنند. شخصیت‌های دیگر مدیر و فراش مدرسه بودند که به تلافی باز کردن در مسجد و بالا رفتن از گلدسته‌ها همگی آنها را با کمر بند و چوب فلک کردند.

در داستان دولت آبادی اولین شخصیت میرزا موسی است که راوی می‌گوید جد اندر جد او همه خادم امامزاده شعیب بودند. شخصیت بعدی سید داور است که به وصیت میرزا موسی ساکن و خادم همانجا می‌شود. شخصیت دیگر زنی به نام عذراست که در شبی سرد و طوفانی به امامزاده و به خانه سید داور پناه می‌آورد. از شخصیت‌های دیگر داستان، شخصی به نام سید مراد ارباب عذرا بود که این زن را دیوانه می‌خوانده و ستم‌های بی‌شماری بر او روا داشته بود و بی‌دلیل او را نحس می‌خواند. شخصیت بعدی سید طاهر بلوچ است پدر عذرا و سید داور.

شخصیت‌های هر دو داستان اغلب معترض و ناراضی و گاهی پرخاشگرنند. روای داستان اول و عذرا در داستان دوم، نمونه برجسته چنین شخصیتی هستند. در داستان آل احمد «مهمترین رکن داستان‌های او شخصیت‌هایی هستند که نسبت به آنچه در اطرافشان می‌گذرد معترضند و به نحوی دچار ناسازگاری‌های رفتاری در قبال اطرافیان خود هستند» (خورشیدی و تقوی، ۱۴۰۲: ۱).

تعداد اندکی از شخصیت‌ها، پویا و دیگران تقریباً ایستا هستند. موجول از همکلاسی‌های راوی، شخصیت ایستا در داستان آل احمد بود که برخلاف راوی داستان، بیشتر از بزرگترها حساب می‌برد. اصغر ریزه به همراه راوی از شخصیت‌های پویایی بودند که با کمک همدیگر توانستند از پله‌های گلدسته بالا بروند و بر آن سوار شوند. «بدی دیگرش این بود که از چنان گلدسته‌هایی تنها نمی‌شد رفت بالا. همراه لازم بود و من غیر از موجول فقط اصغر ریزه را می‌شناختم و اصغر ریزه هم حیف که بچه بقال چقال‌ها بود» (آل احمد، ۱۳۸۹: ۱۳).

شخصیت ایستا در داستان دولت آبادی سید داور بود؛ تنها کسی بود که در داستان به خاطر لطف اطرافیان سعی می‌کرد مطیع و مقید به آداب امامزاده و بخصوص قیم و پدر خوانده خود یعنی میرزا

موسی باشد. شخصیت پویای این داستان که تا آخر داستان زیر بار زور نرفت عذرا خواهر سید داور بود. وی همیشه سعی داشت از آن شرایط ناامن و دردناک که در آن اسیر بود رهایی یابد. در هر دو داستان، شخصیتها واقعی، بیشتر از طبقه محروم و درد کشیده و ضعیف شهر یا روستا هستند. (بوژه روای داستان اول، و عذرا در داستان دوم). گفتار این شخصیتها در داستان، آنها را به خوبی معرفی کرده است.

۲-۳-۳. صحنه و صحنه پردازی

زمان و مکانی را که در آن عمل داستان صورت می گیرد، صحنه می گویند. «هر نویسنده به خوبی می داند که برای باورداشت داستانش، مکان و زمان و وقوع آن را باید طبیعی و واقعی تصویر کند تا حقیقت ماندنی داستانش تحقق پذیرد. گاهی داستان رنگ محلی و منطقه ای به خود می گیرد و به عنوان داستان های محلی و بومی و ناحیه ای یا اقلیمی معروف می شود» (میر صادقی، ۱۳۹۴: ۵۷۸) در داستان آل احمد، توصیف مکان مربوط به مسجد معیرالممالک است که گلدسته های نیمه کاره ای دارد و مدرسه ای در اطراف آن است و سیر روایی داستان محدود به همین دو مکان است و از آن فراتر نمی رود. در داستان دولت آبادی نیز مکان داستان محدود به امامزاده شعیب است اما راوی در آغاز تاریخچه ای از جغرافیای آن منطقه را به تفصیل بیان می کند و حتی توصیفی شاعرانه از اطراف آن مکان به خواننده می دهد. شخصیت دوم داستان یعنی عذرا چنان که از قرائن داستان برمی آید در روستایی در کمره زندگی می کرد. عواملی که صحنه را می سازند عبارتند از:

۱. محل جغرافیایی داستان. محل جغرافیایی در هر دو داستان مربوط به گلدسته هاست که یکی در مسجد واقع شده و دیگری در امامزاده ای است. در هر صورت، هر دو، مکان مقدسی محسوب می شوند.

۲. کار و پیشه شخصیتها. برخی از اشخاص داستانی کار و شغل معینی دارند؛ در داستان آل احمد، صدیق تجار پدر موچول از نامش پیداست که چه پیشه ای دارد؛ چنانکه راوی می گوید: صدیق تجار را می شناختم، حجره اش توی تیمچه حاج حسن بود و عبای نایینی و برک می فروخت. و یا برادر اصغر ریزه دوچرخه ساز بود. پدر راوی نیز محضردار بود و مدتی بود که آنجا را بسته بودند. در داستان دولت آبادی سید داور به عنوان خادم امامزاده شعیب، دار و ندارش مدیون میرزا موسی بود. در واقع وظیفه خود می دانست که شبانه روز خود را وقف آن دسته مردمی کند که برای زیارت به امامزاده می آمدند. عذرا شخصیت دوم داستان هم دست کمی از سید داور نداشت و هر کاری که ممکن بود

در روستا برای اربابش سید مراد انجام می‌داد. سید داور و خواهرش جزو آن دسته شخصیت‌های مستقلی بودند که هر کاری که از دستشان برمی‌آمد اعم از زمین داری و کشاورزی بی‌دریغ انجام می‌دادند.

۳. زمان یا عصر و دوره وقوع حادثه. آن گونه که از داستان آل احمد برمی‌آید زمان داستان در فصل زمستان رخ داده است. سال نگارش آن سال ۱۳۴۳ است اما از محتوای داستان چنین می‌نماید که در دوره رضاخان اتفاق افتاده است. زمانی که حکومت رضاخان در اختناق شدید بود، آل احمد تنها کسی بود که جرات کرده بود رژیم پهلوی را تا جایی که سیاست سانسور دولتی اجازه می‌داد زیر سوال ببرد. داستان را زبانی برای بیان بسیاری از حرفهای خویش دیده بود. جامعه‌ای دستخوش عقب ماندگی و ستم او را به فریادهای عصبی و تند و تیز وامی‌داشت. زمان داستان دولت آبادی نیز به نظر می‌رسد با توجه به سرما و طوفان در فصل زمستان اتفاق افتاده باشد. هر دو نویسنده با تصویر گویایی که از فضای زمان و مکان به ما می‌دهند در واقع ما را با اوضاع و احوال روزگار گذشته و زندگی سخت مردم، آشنا می‌کنند و این نقطه نظر مشترک میان آنهاست.

۲-۳-۴. زاویه دید یا کانون روایت

زاویه دید در داستان کوتاه اغلب ثابت می‌ماند اما در رمان ممکن است هر فصلی به زاویه دیدی جداگانه اختصاص داده شود. «البته زاویه دیدی که نویسنده انتخاب می‌کند بر عناصر دیگر داستان تاثیر می‌گذارد؛ یعنی بر شخصیت پردازی، بر گسترش و تکوین پیرنگ، بر بافت کلام و شیوه نگارش (سبک)، بر تحول و دگرگونی، صحنه پردازی و بخصوص بر کانون تمرکز داستان. از این جهت انتخاب زاویه دید از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ زیرا سازمان بندی داستان در گرو آن است» (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۵۰۶).

داستان آل احمد، به شیوه زاویه دید راوی اول شخص ناظر است و آنچه را برایش روی داده، بیان می‌کند. داستان دولت آبادی در مواردی به شیوه سوم شخص عینی است که همه چیز را می‌بیند و با جزئیات گزارش می‌کند، چیزی از دیدش پنهان نمی‌ماند. در جاهایی از داستان نیز با زاویه دید اول شخص نگارش یافته است. این دو نویسنده به عنوان دانای کل از حوادث و وقایع، محیط طبیعی و اجتماعی و وضعیت درونی و بیرونی شخصیت‌ها آگاهی کامل دارند. پس از توصیف وضع ظاهری شخصیتها، درون آنها را مورد توجه قرار می‌دهند. در داستان آل احمد همه چیز را از دید یک دانش آموز مشاهده و درک می‌کنیم که به شکل آشکاری بیانگر دنیای متفاوت میان نوجوانان و بزرگسالان

است. در داستان دولت آبادی میرزا موسی، سید داور، سید مراد و عذرا یا از زبان سوم شخص یا از زبان خود معرفی و توصیف می‌شوند. در هر دو داستان راوی مرتب به وقایعی که به زمان گذشته دورتری تعلق دارد مراجعه می‌کند تا بدین ترتیب به سرچشمه و ریشه داستان دسترسی یابد. هر چند صمیمیتی در این شیوه گفتار هست اما واکاوی گذشته‌ها پیرنگ داستان را به سمت گزارشی شدن آن می‌برد.

۲-۳-۵. درونمایه

درونمایه^۱ یا مضمون فکر اصلی و مسلط در هر اثر ادبی است؛ فکر و نظر حاکمی است که نویسنده در داستان خود اعمال می‌کند. در واقع درونمایه تمام عناصر داستان را انتخاب می‌کند که عبارتند از موضوع، شخصیت‌ها، عمل، کشمکش، بحران، بزنگاه، گره‌گشایی و آنچه نویسنده برای عرضه کل معنای مورد نظرش به کار می‌گیرد. درونمایه هماهنگ کننده موضوع با شخصیت، صحنه و دیگر عناصر داستان است. از درونمایه‌های اصلی در داستان اول، فقر و ناداری و تنگدستی و بی‌تفاوت بودن والدین نسبت به وضعیت روحی فرزندان و آرزوها و خواسته‌های درونی آنها و همچنین نادیده گرفتن احساسات لطیف و بی‌پیرایه‌شان در برخورد با موقعیت‌های پیش‌بینی نشده و بغرنج است. در داستان دوم نیز درونمایه درد ورنج، سختی کشیدن و نیز محرومیت از برخی مواهب روا و سرانجام تن دادن به برآوردن نیازها دریافت می‌شود. کمبودهای ناشی از اوضاع محیطی در هر دو داستان رنگی مشخص دارد. «در باب شرایط محیطی باید گفت: اگر کمبودها بسیار عمیق و یکپارچه نباشد، علی‌القاعده، اراده انسانی قادر به جبران آن هست. این کمبودها در موارد بسیار، حالت خنثی دارد. می‌توان با عدم اقدام به رفع آنها، آنها را در موضع تأثیرگذار منفی قرار داد و می‌توان با اقدامات جدی و سرسختانه علیه آنها، آنها را خرد و نابود کرد و حتی به نیروهای مثبت و سازنده تبدیل کرد» (ابراهیمی، ۱۳۶۹: ۳۵)

به هر حال مسلم است که هدف اصلی آل احمد از بیان واقعیت‌های زندگی نوجوانان، ابتدا معرفی افکار درونی پیچیده و آرمان‌های دور و دراز آنهاست. این که یک دانش آموز مدرسه‌ای چگونه به رؤیاهای خود پر و بال می‌دهد و سعی می‌کند که این رؤیا به حقیقت پیوندد، سخت‌کوشی نویسنده را در رسیدن شخصیت اصلی داستان به خواسته‌اش نشان می‌دهد. هرچند این خواسته از رؤیاهای او نشات

گرفته باشد. برای راوی فرقی نمی‌کند که تحقق رؤیاها تا چه حد مهم است. آنچه پایه اصلی داستان را شکل می‌دهد آن تلاش خستگی‌ناپذیر دانش آموزی است که بدون توجه به مشکلاتی که سر راهش قرار می‌گیرد تنها به همان میل باطنی خود عمل می‌کند و قسمت جالب ماجرا این است که با وجود سنگ اندازی‌های اطرافیان ذره‌ای از هدفش پشیمان نمی‌شود. نویسنده می‌خواهد به ما بگوید انسان باید بتواند در بزرگسالی همچنان برای رسیدن به هدف و یا رؤیاهایش تلاش کند و هرگز ناامید نشود هر چند ممکن است سختی‌های زیادی پیش رویش قرار بگیرد اما آنچه حائز اهمیت است این است که در حرکت خویش برای رسیدن به رؤیاهایش قدم بردارد، حتی اگر نتواند به آن دست پیدا کند و یا موفق شود. مواجهه با هر چیزی که بتواند از دغدغه‌های انسان کم کند یا اینکه نور امید را در دلش روشن نگه دارد حتی اگر این نور به اندازه یک پت پت چراغی باشد باز مایه آرامش و دلگرمی او خواهد شد. در داستان دولت آبادی درونمایه و تم اصلی داستان بیشتر با یک نوع خاص از سرگذشت پیچیده آغاز می‌شود؛ راوی بر متکی بودن شخصیت اصلی داستان به جبر زمانه و توصیف حالات درونی این شخصیت تأکید می‌کند. شخصیت اصلی در واقع از ابتدای داستان شخصیت ایستایی بود به طوری که نه حاضر به تغییر در دنیای بیرون از خود و نه حتی در دنیای درون خود بود. برخلاف او، شخصیت دوم یعنی همان عذرا، خواهرش، گویی آینه مقابل برادر خود بود که سعی داشت با شرایط کنونی‌اش مبارزه کند. شرایطی که به طور مطلق دست و پای او را بسته بود و به او امکان حرکت نمی‌داد. حتی اگر در آن شب طوفانی عذرا به سید داور پناه نمی‌برد به هر حال به خاطر هجوم حوادث شوم و ناگواری که ناخواسته به سراغش می‌آمدند باز هم در یک جا، ناخودآگاه شخصیت درونی این زن درهم می‌شکست و فرومی‌ریخت. با واکاوی این داستان، دولت آبادی با درگیر کردن سید داور که مهره ایستای این داستان بود می‌خواهد به خواننده داستان بگوید حتی اگر در مواجهه با سرنوشت بخواهی ایستادگی کنی باز هم بادهای مخالف از اطراف و اکناف سعی می‌کند تو را از جا بکند و تو را با حوادث پیش بینی نشده‌ای روبرو کنند. این نکته از داستان برای خواننده کاملاً ملموس است. نکته نهفته دیگر شکنجه و آزاری است که برای قشر ضعیف و بی‌دفاع یعنی همان زنان و فرزندان صورت می‌گیرد. هم در داستان آل احمد این قضیه به چشم می‌خورد و هم در داستان دولت آبادی، که هر دو قصد دارند بگویند که این تشبیه‌ها چه اثرات منفی بر ذهن بچه‌ها خواهد گذاشت. دولت آبادی این قضیه را برجسته‌تر نشان می‌دهد؛ تا جایی که موجب خودکشی عذرا می‌شود؛ اما شخصیت راوی در داستان آل احمد با قدرت شگرف درونی خویش در برابر این خشونت‌ها و این تشبیه‌ها سر تعظیم فرود

نمی‌آورد و هرگز به مرحله ناامیدی و دلسرد شدن نمی‌رسد و این نقطه عطف داستان است.

۲-۳-۶. فضا سازی در داستان

فضا با حالت مسلط مجموعه‌ای که از صحنه، توصیف و گفتگو آفریده می‌شود، سروکار دارد. در کل فضا و رنگ باید درخور و مناسب موضوع باشد. «گاهی لحن گوینده داستان، فضا و رنگی را ایجاد می‌کند که بر خواننده اثر می‌گذارد؛ صحنه‌ها و شخصیت‌های داستان برجسته می‌شوند و فضا و رنگی به وجود می‌آورند که محیط جسمانی که عمل در آن روی می‌دهد، معنای خاصی پیدا می‌کند» (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۶۸۴). همین فضا سازی را در داستان دولت آبادی مشاهده می‌کنیم وقتی در توصیف زندگی سید داور می‌گوید: «یک سماور حلبی، یکدست لحاف، یک جاجیم کردی، یک کرسی و یک عبا، دوتا شال سیاه و سبز، عصا و یک عرقچین، دوتا قبا، چهار جلد کتاب، ... و بعد می‌گوید «نذر و نیازها و اضافات موقوفه هم که یکسر به دامن سید می‌ریخت و فیضش بر او حلال و طیب و طاهر بود و حالا کار سید روی زانویش بود و تکلیفش معلوم و معین» حاکی از سایه انداختن جبر زمانه بر سرنوشت محتوم او بود. حتی نویسنده در اثنای داستان می‌گوید: بر روی هم زندگانی‌اش براه و بی‌دغدغه بود. دیگر شب که می‌خوابید هول این را نداشت که حتما پشتش را به دیوار غرغه بچسباند یا بعد از شیون نقاره خانه حضرتی قاطی یک بیله بچه‌های دله بشود و برود به کفترخانه اکبر شاخی قاب بریزد، و یا برای قاب ریزها سیگار و یخ بخرد. فضا سازی بعدی این داستان زمانی است که نویسنده در ادامه توصیفش می‌گوید: سید امشب هم نمازش را خوانده و تا گوشه‌هایش زیر لحاف کرسی فرورفته بود. باد در گلدسته، تنوره می‌کشید و پیکر برهنه چنار در بیرون ناله می‌کرد. این توصیفات نشان دهنده فضای تاریکی است که بر داستان سایه افکنده و وجود سرما و طوفان در شبی که عذرا به امامزاده پناه می‌آورد حاکی از فضای سنگین و جوّ دهشت انگیزی است که به خزان رسیدن عمر عذرا را بیان می‌کند؛ حتی توصیف پیکر برهنه چنار بیانگر همان بالا رفتن عذرا از پله‌های گلدسته است.

۳. ویژگی‌های داستان نویسی دو نویسنده

دولت آبادی اگر چه ابتدا می‌نوشته تا پاسخی به غریزه ذاتیش (میل به نوشتن) داده باشد، اما در طول چندین سال داستان نویسی به تدریج به چگونگی داستان از لحاظ شکل و محتوا بهای بیشتری داده است. سرنوشت‌گری در ژرفای ذهن او ریشه دارد. در جهان بینی آثار خود، بین اراده و سرنوشت همیشه در

نوسان بوده است. هر دو نویسنده در حفظ عامل کشش داستانی موفق بوده‌اند و تردیدی نیست این موفقیت حاصل درک درست آنان از تضادها و چگونگی استفاده‌شان از این شگرد در جهت پیشبرد و گسترش داستان است. رنج‌ها، دردها و مصائبی که این دو نویسنده از دوران کودکی‌شان تا چشم باز کرده‌اند خود و نزدیکانشان را در محاصره آنها یافته‌اند، در گوشه گوشه آثار آنان جا باز کرده‌اند. دولت آبادی تا اندازه‌ای از سبک آل احمد تاثیر پذیرفته است؛ بخصوص در شیوه نگارش، عامیانه نویسی و حتی در انتخاب مضمون‌ها؛ با این تفاوت که دولت آبادی بیشتر به توصیف مکان‌ها می‌پردازد ولی آل احمد به جزئیات شخصیت‌های داستانش توجه دارد.

«آل احمد در پختگی و کمال خود، به قهرمان داستان خودش کودک گلدسته‌ها و فلک رجعت می‌کند. نوجوان واخورده و رمیده از نظام آموزشی نوع غربی در وجه نمادینش اکنون در هیأت نویسنده‌ای پخته و بالغ که شتاب کودکانه‌اش را همچنان در خود حفظ کرده است قلم صبور خود را نه فقط به پیشگویی آینده دخالت می‌دهد بلکه به قوام گرفتن آن نیز می‌کوشد. او بیشتر در داستان نویسی خود تک بعدی است» (محمدعلی، ۱۳۷۲: ۱۳۵). به نظر می‌رسد شباهت‌های این دو نویسنده فراتر و بیشتر از تفاوت‌های آنهاست. بنابراین می‌توان گفت هر دو از تجربه‌های ذهنی مشابهی برخوردار هستند که در هنگام فضا سازی از آن استفاده می‌کنند. از جمله ستم‌های موجود در جامعه گذشته، بی‌تفاوتی والدین، فقر و ناداری، جبر سرنوشت خرافات و ... وجود خرافات در هر دو داستان نشان دهنده این است که در هر دو دوره، خرافات در میان گروه‌هایی از مردم ایران رواج داشته یا دارد چنانکه معلم در مدرسه، نوشتن با دست چپ را منع و شاگردش را به خاطر چیزی که خدادادی است تنبیه می‌کند. «رفاقتم با اصغر ریزه از روزی شروع شد که معلممان خماری بود و دست چپ مرا گذاشت روی میز و ده تا ترکه بهش زد. می‌گفت: کراحت دارد اسم خدا را با دست چپ نوشتن» (آل احمد، ۱۳۸۹: ۱۳). در داستان دولت آبادی نیز به همین شکل است. «زنش خودش را از دست اون تو حوض حاج ملا غدیر خفه کرده به خیالش زیر سر من بوده. می‌گه تو نحسی؛ می‌گه از وقتی که پا توی دهشون گذاشتم و جمع کرده براش نحسی آوردم» (دولت آبادی، ۱۳۸۴: ۱۸).

آنچه باعث شباهت میان دو داستان است بالا رفتن از پله‌های مسجد است، یکی برای رهایی از شرایط بغرنج و مخوف و یکی برای دیدن گلدسته‌ها از پله‌های مسجد بالا می‌رود. «فقط کافی بود راه پله بام مسجد را گیر بیاوری. اما مدام قفل بود و کلیدش هم لابد دست مؤذن مسجد بود یا دست خود متولی. باید یک جوری درش رو باز می‌کردیم» (آل احمد، ۱۳۸۹: ۱۰). هر دو به رها شدن و رسیدن

به بلندی می‌اندیشند با این تفاوت که معنی رهایی در داستان آل احمد به دیدن گلدسته‌های مسجد ختم می‌شود و در داستان دولت آبادی به مرگ و رهایی از تمام سختی‌هاست. حال این سؤال پیش می‌آید آیا شخصیت‌های هر دو داستان برای دست یابی به هدفشان از قبل با طرح و نقشه پیش رفتند یا به شکل شتابزده تصمیم به این کار گرفته‌اند؟ واضح است که در داستان آل احمد قهرمان که همان نوجوان بود با نقشه‌ای از پیش تعیین شده کارها را پیش می‌برد اما عذر (شخصیت دوم) به صورت ناگهانی و غافلگیر کننده در داستان عمل کرد و مخاطب را کاملاً دچار شوک کرد. شکل‌گیری این دو هدف و انجام آن در دو داستان با وجود اینکه بسیار در عمل به هم شباهت داشتند، در هنگام وقوع این دو طرح در اندیشه شخصیت‌ها منجر به نتیجه‌ای متفاوت می‌شود. یکی به آرزوی خود که بالا رفتن از گلدسته‌هاست می‌رسد و دیگری خود را از بالای بلندی مسجد به پایین پرت می‌کند.

هر دو قهرمان داستان نظر به گلدسته‌ها داشتند. در داستان دولت آبادی «و شب به شب فانوس گلدسته را و بعد شمع‌های حرم را گیرا می‌کرد و دیگر اینکه وعده به وعده نماز می‌خواند و شام به شام بالای گلدسته می‌رفت و اذان می‌گفت» (دولت آبادی، ۱۳۸۴: ۹) و در داستان آل احمد «بدیش این بود که گلدسته‌های مسجد بدجوری هوس بالا رفتن را به کله آدم می‌زد. ما هیچکدام کاری به کار گلدسته‌ها نداشتیم، اما نمی‌دانم چرا مدام توی چشمان بود» (آل احمد، ۱۳۸۹: ۹).

کودکان مدرسه «جمع شده بودند وسط حیاط و گلدسته را نشان همدیگر می‌دادند» پسر بچه از اینکه از دیگران برتر شده حس شادی بزرگی حس می‌کند و سپس به کیفر این گناه کتک می‌خورد ولی زیر ضربه‌های مستخدم مدرسه و در میان گریه پنهان خویش باز به فکر صعود از گلدسته‌هاست. «دولا شدم و آب زدم صورتم ناگاه چشمم افتاد به عکس گنبد و گلدسته‌ها که وسط گردی آب بود ... بعد سرم را بلند کردم و خود گلدسته‌ها را دیدم» (دستغیب، ۱۳۹۰: ۳۳).

با نگاه به عناصر داستان در این دو اثر، داستان آل احمد یک اثر واقع‌گراست اما داستان دولت آبادی درعین حال که ویژگی‌های واقع‌گرایی بر آن غلبه دارد، رگه‌هایی از ناتورالیسم نیز در خود دارد و او «... با آنکه می‌کوشد نویسنده‌ای رئالیست^۱ باشد، گاهی بی‌آنکه بخواهد داستان‌هایش را در شکل ناتورالیستی عرضه می‌کند. دولت آبادی در کنه ذهنش -خودآگاه یا ناخودآگاه- پاره‌ای از جهان بینی‌های ناتورالیستی و سمبولیک و رمانتیک را با خود دارد و در جای مناسبش از آنها بهره

می‌گیرد» (قربانی، ۱۳۷۳: ۴۸). در قسمتهایی از این داستان مانند بیان بیان فقر و بی‌عدالتی، ویژگی‌های طبیعی سید داور و عذرا، نحوه مواجهه آن دو بویژه عقد کردن پیش‌بینی نشده آنها بر اثر غلبه جنسیت و جبر در سرنوشت هر دو در پایان غم‌انگیز داستان، نشانه‌هایی از ناتوالیسم دیده می‌شود. (برای شناخت بیشتر ر.ک: شریفیان و رحمانی، ۱۳۹۲).

۴. نتیجه‌گیری

در پایان می‌توان از این نوشتار نتایج زیر را به دست آورد:

۱. در هر دو داستان، نویسندگان در بیان شخصیت‌های داستان خود، از مردم کوچه و بازار استفاده کرده‌اند. شخصیت‌ها در مقایسه با هم با توجه به مضمون‌شان در هر دو داستان، از طبقه محروم جامعه انتخاب شده‌اند. گویی هر دو نویسنده با بیان مشکلات درونی جامعه، سعی در بازگویی معضلاتی از جمله اختلافات طبقاتی را دارند. علاوه بر آن با وجود این که یکی از داستان‌ها در شهر اتفاق می‌افتد و داستان بعدی در حاشیه روستا، باز می‌بینیم که چگونه هر یک از آنها با مسئله‌هایی درگیر می‌شوند و دغدغه‌های ذهنی ایجاد می‌شود. نحوه برخورد هر یک از شخصیت‌ها با حوادث پیش آمده بسیار متفاوت است. برای مثال در داستان آل احمد راوی در برابر حوادث پیش آمده تسلیم نمی‌شود و به هدف خود ادامه می‌دهد اما در داستان دولت آبادی می‌بینیم که شخصیت اصلی چگونه در برخورد با حادثه پیش‌بینی نشده تسلیم می‌شود و بی‌چون و چرا واقعیت قضیه را می‌پذیرد.

۲. دومین مقوله‌ای که در هر دو داستان به نمایش گذاشته می‌شود فقر و تنگدستی و نبود امکانات و استفاده نادرست از روش‌های آموزشی، هم در مدرسه هم در خانواده است که در داستان آل احمد نه تنها مدیر مدرسه برای تنبیه کردن بچه‌ها فلک کردن را به کار می‌برد بلکه برادر اصغر ریزه نیز از این روش ناپسند برای تنبیه کردن برادرش استفاده می‌کند. حال همین نوع تربیت یا مجازات را به نحوی دیگر در داستان دولت آبادی مشاهده می‌کنیم وقتی عذرا بی‌دلیل و بر اثر تهمت ناروا مدام توسط سید مراد تنبیه می‌شود.

۳. زاویه دید در داستان آل احمد، به شکل اول شخص و دانای کل بیان شده است. آل احمد در این داستان به عنوان راوی اول شخص است و داستان را از زبان نوجوانی بیان می‌کند که تنها یک آرزو در سر می‌پروراند و سر تا سر داستان را همین آرزو یعنی بالا رفتن از گلدسته‌ها پوشش می‌دهد. دولت آبادی نیز برای اینکه حقیقت‌مانندی و باورپذیری داستان را بیشتر کند بیشتر از زاویه دید اول شخص

سود برده است. البته در معرفی‌های آغازین سوم شخص است.

۴. دولت آبادی در توصیف مکان‌ها از دقت بیشتری برخوردار است و حتی توصیف شاعرانه مکان‌ها را به وضوح می‌بینیم که یادآور محیط داستانی است که بیشتر به افسانه شباهت دارد. حال آنکه آل احمد به سرعت از مکان‌ها می‌گذرد و بیشتر تکیه‌اش به جزئیات و خصوصیات شخصیت‌های داستان است. طبیعت‌گرایی خاص هر دو نویسنده و میل به واقع‌گویی و بیان مشکلات مربوط به فقر و ناداری در روستاهای دور افتاده یا حتی در مرکز شهر حاکی از نابسامانی اوضاع جامعه در آن دوران می‌باشد که هر دو نویسنده به خوبی از عهده بیان آنها برآمده‌اند.

۵. صراحت بیان و داشتن پیامی رسا که نشان دهنده رئالیستی بودن داستان است در هر دو اثر، توجه خواننده را به خود جلب می‌کند؛ آن گونه که می‌توان گفت هر دو نویسنده دارای سبک واقع‌گرا هستند؛ هر چند دولت آبادی در بیان واقعیت‌های زندگی روستاییان ستایش انگیز است اما در این داستان ناخودآگاه سر از سمبولیسم درمی‌آورد. هر دو داستان به زبانی محاوره، صمیمانه و مطابق داستانهای رئالیستی است و با توجه به فاصله طولانی میان زمان نوشتن یا انتشار آن دو، کهنگی و عامیانه بودن زبان در داستان آل احمد بیشتر است. در عوض زبان دولت آبادی از عناصر بلاغی و تصویرساز بیشتر استفاده کرده است. آل احمد داستان را برای واقعیتش نوشته اما دولت آبادی با حفظ همان هدف، هنر داستان نویسی و قلم خودش را نیز نشان داده است.

۶. درونمایه‌های اصلی هر دو داستان فقر و ناداری و همچنین از معضلات اساسی آن دوران، بی‌توجهی والدین به خواسته‌های درونی فرزندانشان است. فاصله زیادی که میان فرزندان و والدین بود باعث می‌شد هر کدام دارای دنیای متفاوتی باشند. وقتی راوی می‌گوید که پدرش گلدانش را بیشتر از فرزندانش مراقبت می‌کرد و حتی اجازه نمی‌داد که ما را بغل گلدان سوار کند، خود نمونه‌ای است از بی‌تفاوتی پدر به فرزندانش. این تفاوت از نظر اجتماعی و روان‌شناسی در آینده صدمات روحی جبران‌ناپذیری بر آنها می‌گذاشت تا اینکه در داستان دولت آبادی این فشار روحی سرانجام عذرا را مجبور به خودکشی می‌کند که همان اعمال نابهنجار است.

۷. از فضاسازی زیبا و توصیف‌های نویسنده ریزین این است که چگونگی اوضاع پیچیده و جو تاریک داستان را با وزش طوفان شدید در یک شب تاریک و سرد بیان می‌کند. از امتیازات هر دو داستان فضاسازی درست و به جای راوی است که خواننده را قدم به قدم وارد محتوای داستان می‌کند. تصویر زیبایی که از گلدسته‌ها در داستان آل احمد به چشم می‌خورد این است که می‌گوید: اما

گلدسته‌ها چیز دیگری بود با تن آجری و ترک ترک و سرهای ناتمام که عین خیار با یک ضرب چاقو کله‌شان را پرانده باشی.

۸. آل احمد برخلاف برخی داستانهای بلندش، در این داستان کوتاه، در داستان دخالت نکرده و خود از زبان راوی وارد نشده بلکه ساده و صمیمانه و مستقیم به توصیف پرداخته است. اما در داستان دولت آبادی، در مواردی مانند نحوهٔ امرار معاش متولیان امام زاده به نظر می‌رسد که نویسنده در داستان حضور دارد و قضاوت می‌کند؛ شاید چون این داستان در زمان پختگی نویسنده و بعد از برخی داستانهای طولانی نوشته شده این امر هم صورت گرفته است.

و سرانجام می‌توان گفت در دورانی که در آن زندگی می‌کنیم با نظر به اینکه جمعیت روستانشین بسیار کاهش یافته است و با توجه به مهاجرت‌های مداوم این قشر از جامعه به پایتخت و مدرن شدن زندگی شهری، دیگر ما کمتر با این نوع داستان‌ها مواجه می‌شویم؛ اگر هم باشند در حد قصه و روایت است. با نگاه به شرایط کنونی چنین داستان‌هایی در دوران معاصر کمتر نمود پیدا می‌کنند.

کتاب نامه

- آل احمد، جلال (۱۳۸۹). پنج داستان، چاپ چهارم، تهران: انتشارات آدینه سبز.
- آل احمد، شمس (۱۳۷۶). جلال از چشم برادر، تهران: انتشارات بدیهه.
- ابراهیمی، نادر (۱۳۶۹ ش). لوازم نویسندگی، تهران: انتشارات فرهنگان.
- اسدی، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی عناصر داستان در آثار محمود دولت آبادی (کارنامه سپنج، روزگار سپری شده مردم سالخورده)، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: کاردگر، دانشگاه قم، قم.
- ای.ام. فورستر (۱۳۸۴). جنبه‌های رمان، ترجمهٔ ابراهیم یونسی، چاپ اول، تهران: نشر نگاه.
- ایرانی، ناصر (۱۳۶۴ ش). داستان، تعاریف، ابزارها و عناصر؛ تهران: کانون پرورشی فکری کودکان و نوجوانان.
- براهنی، رضا، (۱۳۶۸ ش). قصه نویسی، تهران، نشر البرز.
- حسن پور آلاشتی، حسین (۱۳۸۶). «ویژگی‌های زبان روایت در سه اثر از محمود دولت آبادی»، کاوشنامه زبان و ادبیات فارسی، سال ۸، ش ۱۴، صص ۱۳۹-۱۶۰.
- حسن زاده، آنتیا (۱۳۹۹). «تحلیل و مقایسه عروج بر بلندی با تکیه بر داستان گلدسته‌ها و فلک و جانانان مرغ دریایی»، مجموعه مقالات سومین کنگره ملی فرهنگ و ادبیات فارسی.

حیدری، فاطمه، سمانه پاسبان وطن (۱۴۰۰ ش). «روایت‌شناسی داستان‌های معاصر بر اساس الگوی روایت‌گری سیمپسون (با نگاهی به آثار جلال آل احمد، غلامحسین ساعدی و محمود دولت آبادی)»، *مطالعات زبان فارسی*، دوره ۴، ش ۸، صص ۵۱-۷۸. <https://doi.org/10.22034/jmzf.2021.141646>

خورشیدی، زینب و تقوی، محمد (۱۴۰۲). «بررسی ناسازگاری‌های شخصیت/قهرمان کودک در آثار داستانی جلال آل احمد (گلدسته‌ها و فلک، خواهرم و عنکبوت و جشن فرخنده)»، *پژوهشنامه ادبیات داستانی*، شماره ۱، ص ۹۷-۱۲۰. <https://doi.org/10.22126/rp.2021.6381.1327>

دستغیب، عبدالعلی (۱۳۹۰). *نقد آثار جلال آل احمد*، تهران: سروش.

دستغیب، عبدالعلی (۱۳۷۸). *نقد آثار محمود دولت آبادی*، شیراز، نشر ایما.

دولت آبادی، محمود، (۱۳۸۴). *گلدسته‌ها و سایه‌ها*، تهران: انتشارات نگاه.

دهباشی، علی (۱۳۶۴). *یادنامه جلال آل احمد*، تهران: انتشارات پاسارگارد.

شریفیان، مهدی و رحمانی، فرامرز (۱۳۹۲). «تحلیل عناصر ناتورالیستی در داستان‌های محمود دولت آبادی»، *ادب فارسی*، دوره ۳، ش ۱۱، صص ۱۴۹-۱۶۸. <https://doi.org/10.22059/jpl.2013.35917>

فروزنده، مسعود (۱۳۸۷). «روایت داستان و پیرنگ در گلدسته‌ها و فلک»، *پژوهشنامه زبان و ادب فارسی*، گوهر گویا، شماره ۵، ص ۱۵۰-۱۳۵.

فسایی، جعفر، فرامرز خجسته و رسول محمدی (۱۳۹۹)، «تحلیل بازتاب ایدیولوژیک تضاد تاریخی دولت-ملت در داستان‌های کوتاه محمود دولت آبادی». *پژوهشهای ادبی*، ۱۷، (۶۷)، صص ۸۳-۱۰۹. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.17352932.1399.17.67.4.8>

قربانی، محمد رضا (۱۳۷۳ ش). *نقد و تفسیر آثار محمود دولت آبادی*، تهران: نشر آروین.

قربانی، محمد رضا (۱۳۹۴ ش). *نقد و تفسیر آثار جلال آل احمد*، تهران: نشر پازنگ.

محمد علی، محمد، (۱۳۷۲ ش). *گفت و گو با احمد شاملو، محمود دولت آبادی، مهدی اخوان ثالث*، تهران: نشر قطره.

مستور، مصطفی (۱۳۷۹). *مبانی داستان کوتاه*، چاپ اول، تهران: نشر مرکز.

مشتاق مهر، حسن و کریمی قره بابا، سعید (۱۳۸۸). «شکل‌شناسی داستان‌های کوتاه محمود دولت آبادی»، *فصلنامه تخصصی نقد ادبی*، شماره ۸، ص ۷۳-۱۱۰. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.20080360.1388.2.8.8.5>

مهدی پور عمرانی، روح‌الله (۱۳۸۶). *آموزش داستان‌نویسی*، تهران: تیرگان

میرآخوری، قاسم و شجاعی، حیدر (۱۳۷۶ش). مرغ حق: زندگی و اندیشه جلال آل احمد، تهران: انتشارات چاپ آفتاب.

میرصادقی، جمال (۱۳۹۴ش). عناصر داستان، تهران: نشر سخن.

میرعابدینی، حسن (۱۳۹۷). صد سال داستان نویسی در ایران، چاپ ششم، تهران: نشر چشمه.

References

- A. M. Forster. (2005), *Aspects of the Novel*, Translated by; Ebrahim Younesi, Tehran: Negah Publications.
- Al-Ahmad, J. (2008), *Five Stories*, Tehran: Adine Sabz Publications. (In Persian)
- Al-Ahmad, Sh. (1997), *Jalal az Cheshm-e Baradar*, Tehran: Badihe Publications. (In Persian)
- Asadi, F. (2008), *Investigation of story elements in the works of Mahmoud Dowlatabadi* (Sepanj's performance, the past days of elderly people), Master's thesis, University of Qom. (In Persian)
- Baraheni, R. (1989), *Story writing*, Tehran, Alborz Publications. (In Persian)
- Dastgheib, A. A. (1999), *criticism of Mahmoud Dowlatabadi's works*, Shiraz: Ima Publications. (In Persian)
- Dastghib, A. A. (2011), *Criticism of Jalal Al Ahmad's works*, Tehran: Khane Kitab Institute. (In Persian)
- Dehbashi, A. (1985), *Memoir of Jalal Al Ahmad*, Tehran: Pasargard Publications. (In Persian)
- Dowlatabadi, M. (2004), *Garments and Shadows*, Tehran: Negah Publications. (In Persian)
- Ebrahimi, N. (1990), *Writing Tools*, Tehran: Farhang Publications. (In Persian)
- Fasai, J., Khojaste, F. & Mohammadi, R. (2019), "Analysis of the ideological reflection of the historical conflict between the state and the nation in the short stories of Mahmoud Dolatabadi", *Literary Researches*, 17 (67), pp. 83-109.
- Foruzandeh, M. (2007), "Storytelling and Pirang in Goldasteha va Falak", *Research Journal of Persian Language and Literature*, Gohar Gooya Publications, No. 5, pp. 135-150.

- Hasanpour Alashti, H. (2007) "Features of Narrative Language in Three Works by Mahmoud Dowlatabadi", *Research Journal of Persian Language and Literature*, Year 8, Number 14, pp. 139-160.
- Hassanzadeh, A. (2019), "Analysis and comparison of Ascension to Blandi based on the story of Gardasteha and Flek and Jonathan the Seagull", *the 3rd National Congress of Persian Culture and Literature*. (In Persian)
- Heydari, F, Pasban-e Watan, S. (2021), "*Narrativity of contemporary stories based on Simpson's model of narration* (with a look at the works of Jalal Al-Ahmad, Gholamhossein Saedi and Mahmoud Dolatabadi)", *Farsi Language Studies*, 8, pp. 51-78.
- Irani, N. (1985), *story, definitions, tools and elements*; Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents. (In Persian)
- Khorshidi, Z. and Taqavi, M. (2023), "Research on the inconsistencies of the child's character/hero in the fictional works of Jalal Al-Ahmed (Garlands and the Sky, My Sister and the Spider, and the Happy Feast)", *Journal of Fiction Literature*, No. 1, p. 120- 97.
- Mastoor, M. (1379), *Basics of short story*, Tehran: Markaz Publications. (In Persian)
- Mehdipour Omrani, R. (2007), *Teaching Story Writing*, Tehran: Tirgan Publications. (In Persian)
- Mir Abdini, H. (2018), *One Hundred Years of Story Writing in Iran*, 6th edition, Tehran: Cheshme publications. (In Persian)
- Mirakhori, Q. and Shojaei, H. (1997), *Morgh-e Haq: The Life and Thought of Jalal Al Ahmad*, Tehran: Aftab Publications. (In Persian)
- Mirsadeghi, J. (2014), *Story Elements*, Tehran: Sokhan publication. (In Persian)
- Mohammad Ali, M. (1993), *A conversation with Ahmad Shamlou*, Mahmoud Dolatabadi, Mehdi Akhwan salihi, Tehran: Qatreh Publications. (In Persian)
- Mushtaq Mehr, H. and Karimi Qarababa, S. (2009), "*Morphology of Mahmoud Dolatabadi's Short Stories*", *Literary Criticism Quarterly*, No. 8, pp. 73-110.
- Qorbani, M. R. (1994), *Criticism and interpretation of Mahmoud Dolatabadi's works*, Tehran: Arvin Publications. (In Persian)

Qorbani, M. R. (2014), *Criticism and Interpretation of Jalal Al Ahmad's Works*, Tehran: Pazhang Publications. (In Persian)

Sharifian, M. and Rahmani, F. (2012), Analysis of naturalistic elements in the stories of Mahmoud Dolatabadi, *Farsi Literature*, 3(11), pp. 149-168.